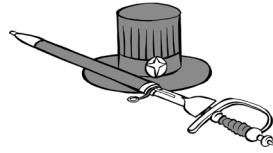

Maija-Liisa Linnilä

Kouluvalmiudesta koulun valmiuteen

Maija-Liisa Linnilän väitöskirja ”Kouluvalmiudesta koulun valmiuteen. Poikkeuksellinen koulunaloitus koulumenestyksen, viranomaislausuntojen ja perheiden kokemusten valossa” tarkastettiin Jyväskylän yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa 4. joulukuuta 2006. Vastaväittäjänä toimi professori Timo Ahonen Jyväskylän yliopistosta ja kustoksena professori Paula Määttä Jyväskylän yliopistosta.

Ihmisen elämänkaareessa on joitakin merkittäviä virstanpylväitä. Koulunaloitus on yksi niistä. Se on merkittävä tapahtuma myös perheessä. Meillä Suomessa lapsi aloittaa koulunsa sinä vuonna, jona hän täyttää seitsemän vuotta. Oppivelvollisuus on Suomessa ollut voimassa jo noin vuosisadan ajan, mutta todellisuudessa kaikkia lapsia oppioikeus on koskenut vasta muutaman vuosikymmenen, kun kehitysvammaiset lapset pääsivät oppioikeuden piiriin niinkin myöhään kuin yhdeksänkymmentäluvulla. Kouluun pääsemiseen on ollut kynyns. Kouluun pääsyn ehdollisuutta tarkastelen myös tässä väitöstutkimuksessani kouluvalmiuden näkökulmasta.

Julkisessa keskustelussa koulunaloitusta on tarkasteltu melko kapea-alaisesti koulunaloittamisen ikäkysymyksenä. Se on miltei ainoa näkökulma, mistä puhutaan. Tuskin tämäkään tutkimus julkisuudessa jää ilman koulunaloitusikää koskevaa keskustelua. Keskustelua on käyty kahteen suuntaan. Oppivelvollisuusiän alentamista on vaadittu ja nykyistä käytäntöä on puolustettu. Oppivelvollisuusikä

on kiinnostanut niin Teollisuuden Keskusliiton (TKL) alaista teollisuuden koulutusvaliokuntaa, perheitä kuin ammattikasvattajiakin. Intressit koulunaloitusikää kohtaan vaihtelevat suuresti. Milloin argumenttina on kansantaloudellinen hyöty kuten nopeammin saatava työvoima, milloin väitetty lapsen paras. Ainaakin koulunaloituksen ikäkysymyksessä on oltu huolestuneita lapsuuden lyhenemisestä, vaikka muutoin lapsuuden vaaliminen ei olisi ollut yhteiskunnallisesti kiinnostavaa.

Viimeisimmän virallisen selvityksen koulunkäynnin aloittamisesta 6-vuotiaana teki opetusministeriön työryhmä vuonna 2001, jolloin työryhmä päätyi kannattamaan nykyistä käytäntöä ja lisäksi koko ikäluokkaa koskevan esiopetusjärjestelmän edelleen kehittämistä ja joustavien koulunaloitusratkaisujen etsimistä. Esiopetuksen yhtenä tehtävänä on alusta alkaen nähty lasten kouluvalmiuksien parantaminen. Poikkeuksellista koulunaloitusta koskevista tilastoista ilmenee, että koululyykkäys koskettaa noin kahta prosenttia ikäluokasta ja varhennettu koulunaloitus vajaata puolta prosenttia. Lykätyt ovat pääsääntöisesti loppuvuodesta syntyneitä poikia ja varhennetut alkuvuodesta syntyneitä tyttöjä. Lukumääräisesti koululyykätyjä lapsia on Suomessa vuosittain noin puoli-toista tuhatta lasta. Monessa kodissa asiaa pohditaan vuosittain.

Koululyykkäys tunnetaan ilmiönä myös muualla maailmassa. Muun muassa Yhdysvalloissa koululyykkäyksen merkityksestä on viime vuosina käyty vilkasta keskustelua myös tieteen

parissa. On todettu, että kouluvalmius-käsite on puutteellisesti määritelty ja on siten avoin erilaisille tulkinnoille. Yhdysvalloissa koululykäys on tutkimusten mukaan paljon yleisempää kuin meillä, koska ikäluokasta lykätään noin 7-9 prosenttia. Kaikkiaan kouluvalmiustutkimusta on tehty melko paljon. Pääsääntöisesti tutkimus on ollut lapsen tutkimista ja valmius on tulkittu pääsääntöisesti lapsen valmiutena ja siten lapsen yksilöllisenä ominaisuutena. Yksilöllisyys on ollut siten hallitsevaa.

Oma kiinnostukseni pienen lapsen oppimista kohtaan on pysynyt mukana uskollisesti kasvattajakokemukseni alkuvuosista alkaen. Jo peruskoulun luokanopettajaopinnoissani valitsin yhdeksi erikoistumisaineekseni alkuopetuksen. Heti virkaurani alussa pääsin mukaan valtakunnalliseen esiopetuskokeiluun, jolloin opetin ensin kuusivuotiaita ja johdattelin heitä sitten ensimmäiselle ja toiselle luokalle. Tämän työn haasteet edistivät minua hakeutumaan erityisopettajaksi ja erityispedagogiikan pariin. Tämän tutkimuksen avulla etsin uusia näkökulmia kysymykseen, miten turvataan kasvatus- ja opetuskäytännöissä lapsen oppimisen onnistunut alku, joka kantaa lasta tulevina kouluvuosina.

Oltuani osallisena myös käytännön ratkaisuisissa, joissa lasten koulunaloitusta on pohdittu, en ole voinut välttyä kysymykseltä, onko koululykäys oikea ratkaisu lapsen kehitykselle ja oppimiselle ja mihin käytäntö todellisuudessa perustuu? Väitöskirjani syntyi osana tuota pohdintaa. Päämääräni oli etsiä tutkimuksen keinoin apua käytännön opettajan työhön. Tutkimuksen ja käytännön opetustyön välille olen kaivannut kaikkiaankin enemmän vuoropuhelua. Tutkimuksen yhtenä keskeisenä tehtävänä kasvatuksessa näkisinkin ammattiosaamisen käytäntöjen päivittämisen. Mutta jos haluaa vaikuttaa ilmiöön, se on ensin tunnettava. Tällä tutkimuksella pyrin tuntemaan kouluvalmiusilmiötä ja poikkeuksellista koulunaloitusta.

Kun käytännön arjessa syntyy yhteisiä kiinnostuksen kohteita, niistä syntyy myös yhteisesti jaettua ymmärrystä ja yhteisiä käsitteitä.

Historian kuluessa asiantilaa aletaan pitää luonnollisena ja selviönä, jota ei tarvitse kyseenalistaa. Kouluvalmius -käsite, josta aikaisemmin on käytetty yleisesti koulukypsyys -termiä, on selviö, josta lähes kenellä tahansa on mielipide ja käsitys. Kun yhteinen ymmärrys muuttuu itsestään selvyydeksi, on syntynyt doksa. Doksalla ymmärretään siten itsestään selviä asioita, arvoja, käsityksiä, sääntöjä, määräyksiä ja toimintatapoja, jotka sosiaalisen kentän toimijat ovat sisäistäneet toimintansa lähtökohdiksi. Kouluvalmius on tyypillinen aikamme doksa. Doksan löytäminen teoreettiseksi käsitteeksi oli hyödyllinen työkalu tässä tutkimuksessa.

Ihmistä koskeva tutkimus on monitieteistä ja tieteiden välistä. Lapsen koulunaloitus ja kouluvalmius on tyypillisesti sellainen. Näkökulmia tutkittavaan ilmiöön voi olla monia. Tämä tutkimus edustaa niin sanottua kolmatta paradigmaa, jolle on tyypillistä monimetodisuus. Monimetodisuus avaa useita näkökulmia tutkittavaan asiaan ja käsittää useita tutkimusaineistoja, joita tässä tutkimuksessa ovat koulunaloitusta koskevat viralliset dokumentit kuten koululainsäädäntö ja komiteanmietinnöt, koulutodistukset, koulunaloitusta koskevat viranomaislausunnot ja perhehaastattelut. Kolmas paradigma hylkää perinteisen kiistan määrällisen tutkimuksen ja laadullisen tutkimuksen paremmuudesta ja oikeaoppisuudesta. Tätä tutkimusta voi luonnehtia hallitsevasti laadulliseksi tutkimukseksi, jota määrällinen tutkimuksen metodiikka tekee ymmärrettäväksi.

Tutkimus jakaantuukin kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa tarkastelunäkökulma on kouluvalmiuden traditiossa ja siinä, mitä se on tuottanut käytännössä. Siinä näkyy eniten määrällisen tutkimuksen keinot. Toinen osa on tyypillisesti laadullisella otteella toteutettu ja tarkastelunäkökulma on sosiaalisen konstruktionismien näkökulma. Sosiaalinen konstruktionismi lähtee oletuksesta, että on mahdollista tavoittaa monia totuuksia. Tämä näyttäisi tyypilliseltä kouluvalmiusilmiössä. Laadullisessa tutkimuksessa on tyypillistä antaa ääni tutkittuille. Äänen ovat saaneet tässä tutkimuksessa

viranomaiset, perheet sekä aikuiset ja lapset. Tutkittujen äänessä kuuluu heidän antamansa merkitys tutkittavalle ilmiölle.

Tämän tutkimuksen painopiste on kouluvalmiuden kulttuurisissa määrittelyissä ja merkityksissä. Koulukypsyys -termin jäljitys johtaa ajatukseen, että lapsi kypsyy kouluun. Taustalla on kypsymisteoreettinen ajattelu. Kouluvalmiutta tarkastellaankin tässä tutkimuksessa kahdesta erilaisesta näkökulmasta: maturaation eli kypsymisen näkökulmasta ja sosiokulttuurisesta näkökulmasta. Kouluvalmiuteen liittyvä koulunaloituksen lykkääminen on jo 1930-luvulta alkaen perustunut maturaation eli kypsymisen näkökulmaan. Ajatuksen voi kiteyttää, että lapsella on sisäinen kello, jonka mukaan hän kypsyy; valmius on biologisen kypsymisen tulosta. Kouluvalmius ajatellaan kognitiivisten, sosiaalisten ja fyysisten taitojen kypsymisen summaksi. Sosiokulttuurisen näkökulman ydin on kulttuuristen ympäristötekijöiden huomioon ottamisessa ja vuorovaikutuksen merkityksen korostamisessa. Lähtökohtana on ajatus, että koulunaloitus ja oppiminen eivät edellytä kypsymystä vaan päinvastoin: lapsen kehittyminen on oppimisen ja opetuksen tulosta. Sosiokulttuurisen kehityksesityksen tunnetuimpana edustajana pidetään Vygotskya.

Tutkimuksen ensimmäisessä osassa selvitin koululykkäystraditiota ja sen riittävyyttä koulumenestyksen takaajana. Normien ja säädösten tasolla koulunaloitustraditiossa on tapahtunut varsin vähän muutoksia sitten kansakoululain vuodelta 1957. Viimeisimmän lain, perusopetuslain mukaan koulu voi alkaa muulloinkin kuin syyslukulauden alussa sinä vuonna, kun lapsi täyttää 7 vuotta. Poikkeuksellinen koulunaloitus, lykkäys ja varhentaminen ovat olleet aina luvanvaraisia. Traditiota selvitin myös koulumenestyksen avulla. Tutkimukseni koululykkäystä saaneet lapset eivät menestyneet kouluopinnoissaan, vaan heidän koulumenestyksensä oli laaja-alaisesti heikko verrattuna luokkatovereihin. Koulumenestystä analysoin koulutodistusaineiston avulla. Aineisto käsitti erään keskisuuren suomalaisen kunnan kaikki

25 vuoden aikana lykätyt ja varhennetut oppilaat. Koululykkäys ei riittänyt tukitoimeksi näille lapsille. Selvitin vastaavasti myös varhennettuina koulunsa aloittaneiden koulumenestyksen, joka oli hyvä. Pohdintaani nousi, oliko koululykkäyksessä odoteltu turhaan kouluun pääsyä ja eivätkö vaikeudet selitykään lasten kypsymättömyydellä kouluun?

Toisessa osassa tulkitin kouluvalmiuden puhetta, jota kutsun diskursseiksi, ammatti-ihmisten, perheen ja lapsen kuvauksina. Etsin siis puhetapoja, joissa koulunaloituksen ja kouluvalmiuden kysymykset saavat kiteytyneet merkityksensä. Diskurssianalyysin avulla analysoin koululykkäyslauseita ja varhennettuina koulunsa aloittaneiden lauseita sekä perheiden haastatteluja. Lykättyjen ja varhennettujen lausunnoissa oli mukana saman kunnan kaikki poikkeuksellisesti koulunsa aloittaneiden lausunnot neljännesvuosisadan ajalta. Haastatteluaineistoa varten haastattelin perheitä, joissa koulunsa aloittava lapsi oli käynyt läpi kouluvalmiustutkimukset. Kaikkiaan haastattavia perheitä oli 14, jotka haastattelin kolme kertaa. Analysoin perhepuhetta kulttuurisena, merkityksiä tuottavana ja kieleen sitoutuneena toimintana. Lapsuuden ja lasten oman näkökulman esille saamista pidän tärkeänä tässä tutkimuksessa. Tyypillisempää on ollut, että aikuiset puhuvat lapsen puolesta. Tässä tutkimuksessa myös lapsilla on oma ääni. Pysin löytämään siten moniäänisemmän kuvan lapsen koulunaloituksesta.

Aikuisten puhe sekä viranomaisten että vanhempien puhe, on erilaista kuin lasten puhe. Aikuisten puheessa merkityksen saa ennen kaikkea pärjääminen. Lasten antama merkitys koulunaloitukselle on erilainen. Yhteisöllisyys, toiminta ja leikki ovat keskeisiä. Lapset puhuvat oikeastaan tekijöistä, jotka tutkimuksissa on liitetty kouluhyvinvointiin. Aikuiset asettavat asioille ehtoja, mutta lasten puheessa koulunaloitus ei ole ehdollista. Aikuisten puheessa konstruoidaan lapsuudelle ja koulunsa aloittavalle lapselle melko ahdas kuva aina toivetemperamenttia myöten. Kun kouluvalmiuksissa todetaan puut-

teita, puheesta tulee helposti puutepuhetta, jota kutsun defektidiskurssiksi. Aikuisille lapsuus on ehdollista, alisteista ja eriarvoista. Arvokkaana näyttäytyy nopea lapsuuden ohittaminen. Vertailun vuoksi tarkastelin myös varhennettuina koulunsa aloittavista tuotettua lausuntopuhetta. Kun lapsi kehittyy nopeasti, siis ikäisiään nopeammin saavuttaa kouluvalmiuden kriteerit, se näyttäytyy arvokkaana asiana.

Vanhempien puheessa lapsen koulunaloitus saa monia merkityksiä, paljon muutakin kuin koulunaloitus ja oppiminen. Kouluvalmiusratkaisu syntyy suhteessa ”normaaliin”. Vanhemmat tarkastelevat koulunaloitusta suhteessa viranomaisiin, omaan perheeseen ja ihmisen hyvään. Perheestä käsin vanhempien puhe asemoi lapsen monella tavalla. Perinteet ja tradition säilyttäminen näyttäytyi keskeisenä, olkoonkin koulunsa aloittaja poika tai tyttö. Tärkeän merkityksen saa koulunsa aloittaja suvun jäsenenä ja sen kunnian kantajana.

Vanhempien puheessa merkityksen saa myös heidän oma kasvattajuutensa. Kasvattajan puhe on täynnä tunteita, myös kipeitä tunteita kuten syyllisyyttä. Arkikasvattaja-puheessaan vanhemmat puntaroivat oman vanhemmuuden riittämistä kasvattajana. Kasvattajuuden yksinäisyys on myös läsnä. Vanhemmilla on laaja asiantuntijuus lapsestaan, ennen kaikkea tietoa lapsensa kehityksestä, jolla olisi käyttöä myös koulussa. Vanhempien asiantuntijuus kasvattajana on haaste myös koululle kasvatuskumppanuuden rakentamiseksi. Perheen asiantuntijuuden saaminen ammattikasvattajuuden rinnalle on yhteistyön haaste. Vanhempien puhe on myös puhetta ihmiselämän arvoista. Ihmisyyskontekstista nousi sivistyksen puolustaja-puhe. Sivistyksen puolustaja-puheessa vanhemmat etsivät inhimillistä hyvää ja lapsen parasta. Siinä puheessa näkyy itse asiassa eniten koulunaloituksen käytäntöjen uudistamisen tarve koskien tasa-arvoa, oikeudenmukaisuutta ja lapsuuden ainutkertaisuutta.

Mihin tutkimukseni liittyy kansallisella ja kansainvälisellä tasolla? Se kohdistaa huomion koulutus- ja kasvatuskulttuurin yhteiskunnal-

listen rakenteiden tarkasteluun, samoin ihmisarvon, tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden tarkasteluun unohtamatta lapsuuden näkökulmaa sekä oppimisen ja opetuksen eli pedagogiikan kehittämiseen ja oppimishyvinvoinnin tarkasteluun. Lisäksi osallisuuden näkökulma syrjäytymistä vastaan nostaa yhteisöllisyyden merkityksen yksilöllisyyden rinnalle. Tieteellisestä epävarmuudesta huolimatta tutkimustulokset antavat olettaa, että kouluvalmiuden nykykäytännöt eivät näytä palvelevan keskeistä asiaa – lapsen erityisvaikeuksien varhaisen tunnistamisen ja kuntouttamisen tarpeita riittävästi.

Maija-Liisa Linnilä, KM, toimii ohjaavana opettajana Haukarannan koulussa Jyväskylässä.